

De rijkdom van de Schaapsdijk

De toekomst?

Het vierde en laatste deel gaat over de toekomst. Na 1950 hebben zich in het gebied van de Oude Graaf/Schaapsdijk ingrijpende wijzigingen voorgedaan. De begin tachtiger jaren van de vorige eeuw uitgevoerde ruilverkaveling Oude Graaf zet het landschap volledig op zijn kop, waarbij de natuur het nakijken heeft.

Ontwatering

De Oude Graaf was al recht getrokken, maar bij de ruilverkaveling wordt ze, evenals vele (nieuwe) sloten, sterk verdiept. Dat heeft geleid tot sterke ontwatering van het gebied en daarmee tot een drastische verlaging van de grondwaterspiegel. De spoorloot en de sloot naast de Schaapsdijk voor de spoorwegovergang zijn illustraties van dergelijke diepe ontwatering. In de winter is het gebied nu veel droger. 's Zomers is het vaak te droog. Om dat tegen te gaan wordt water uit de Zuid-Willemsvaart de Oude Graaf ingelaten: 10m³ /sec in de zomer, maar ook nog 5 m³ /sec in de winter. Hiermee komt gebiedsvreemd, eutroof water in het ondiepe dallandschap.

Verdroging

Door verdroging verdween het eens zo biodiverse "wetland" Kweselskamp. De bijbehorende vogelsoorten, zoals grutto, wulp en Kievit verdwenen ook. Een klimaatbuffer aan het einde van de Schaapsdijk is nodig om neerslagextremen te kunnen opvangen. Klimaatverandering doet zich gevoelen.

Overschot mest

Het agrarisch bodemgebruik krijgt na 1950 een volledig andere oriëntatie. Schaarste aan mest slaat om in een overschot. Lokale gesloten kringlopen worden open en mondiaal. Het landschap globaliseert. De wereldmarkt dicteert wat wordt verbouwd. Het overschot uit de drijfmest/maïs-veeteelt wordt op het land gebracht en geeft sterke voedselverrijking. Landbouwstikstof in de vorm van ammoniak en stikstofoxiden uit verkeer en industrie hebben een vermestende en verzurende invloed op de bodem. Voedselarme situaties worden zeldzaam en verzuring ontkalkt de bodem.

Monoculturen

Het tijd-ruimtemodel wijzigt radicaal. Monoculturen maken het landschap en de natuur eenvormiger, soortenarmer. Dat is te constateren aan de dominantie van maïs in de akkerbouw. Akkerbouw staat in dienst van de veeteelt. Eeuwenlang was dat precies andersom.

Grondloze landbouw

In de tijd wisselt het grondgebruik sterk, onder invloed van technologische en economisch-politieke ontwikkelingen. Het agrarisch bestaan is zelfs los van de grond gekomen: grondloze landbouw. In de bio-industrie is grond alleen nog nodig als standplaats. Diervoeder wordt geïmporteerd en producten geëxporteerd. De resulterende mest blijft in het gebied achter. Kringlopen zijn vervangen door processen in één richting. Maïs wordt geteeld, maar dat is alleen vanwege de

subsidie en niet strikt noodzakelijk voor de bio-industrie. Wijzigt zich de politiek-economische situatie dan kan in korte tijd het grondgebruik ook weer veranderen. Een hoge dynamiek is het gevolg.

Reservaat

Hoge dynamiek, gekoppeld aan vermessing en verdroging bevoordeelt een beperkt aantal organismen en benadeelt velen. Dat heeft ertoe geleid dat de wilde flora en fauna inmiddels grotendeels uit onze akkers en weiden is verdwenen (steden kennen inmiddels een hogere biodiversiteit dan het agrarische platteland) en is teruggedrongen naar de sterk onder druk staande berm en sloten. Goed beheer daarvan is van levensbelang. Het zijn vaak in agrarisch gebied de laatste toevluchtsoorten van inheemse flora en fauna, niet in het minst ook vanwege de ecologische verbindingfunctie die ze hebben. De natuur is teruggedrongen tot een beperkt aantal, onderling van elkaar geïsoleerde enclaves. Vandaar de naam reservaten. De Schaapsdijk is er een voorbeeld van.

Natuurlijke apotheken

Gelukkig constateren we toenemende bezorgdheid over en aandacht voor de geschetste ontwikkelingen. De waterschappen hechten inmiddels aan natuurlijke beken, water moet minder snel worden afgevoerd. De droogtes van 2018, 2019, 2020 en 2022 hebben het belang van het vasthouden van water (retentie) schrijnend naar voren gebracht. Verantwoord beheer van berm en sloten krijgt steeds meer aandacht. En ook in de landbouw wordt het belang van de berm als natuurlijke apotheken voor het vee, als schatkamers voor natuurlijke plaagbestrijding steeds meer onderkend en komt agrarisch natuurbeheer op.

Ecologischer

De landbouw moet ecologischer, natuurinclusiever worden. Kringlopen moeten weer gesloten worden. Het is duidelijk dat er te weinig oog is geweest voor het belang van de natuur, ook voor de samenleving. Nu is een ingrijpende transitie van de wijze waarop we voedsel produceren nodig geworden, teneinde klimaatverandering en biodiversiteitsverlies te stoppen c.q. te keren.

Toekomst Schaapspad

Wat valt er voor het Schaapspad in de toekomst te verwachten? Allereerst moet worden geconstateerd, dat zowel omvang als configuratie (red. vorm) van het gebied zwakke eigenschappen zijn. Hoe groter een gebied, hoe meer buffering tegen schadelijke invloeden het bezit. Maar het gebiedje is uitermate klein. Een bolvormige configuratie is voor bescherming veruit te prefereren boven de langgerekte vorm die het gebied heeft. Kortom het is kwetsbaar, waarbij nog komt dat het geïsoleerd ligt.

Welke ruimtelijke ontwikkelingen kunnen worden voorzien?

Moeilijk is in te schatten wat te zijner tijd de effecten zullen zijn van de geplande woningbouw in de richting van het gebied. Nu al wordt het gebied steeds meer betreden door wandelaars die er vaak ook de hond (een onvermoede stikstofbron) uitlaten. Bescherming van voedselarmoede blijft een lastige kwestie.

Belangrijk is de aanwijzing van de Weerter- en Budeler Bergen als Natura2000-gebied. Volgens de kaart loopt de afgrenzing van dit gebied door tot en met de Beversdijk. Daarmee kan de isolatie van de Schaapspad worden verminderd.

Figuur Natura2000 (in blauw) en Schaapspad (blauwe stippen)

Natura2000-gebied

De aanwijzing tot Natura2000-gebied is gebaseerd op de Vogelrichtlijn, meer speciaal het voorkomen van soorten gebonden aan stuifzand en droge heide, zoals nachtzwaluw en boomleeuwerik. Het doel is het areaal zeldzaam stuifzand uit te breiden. Dat het gebied doorloopt tot en met de Beversdijk is gunstig. Herontwikkeling van de oorspronkelijk biologisch zo rijke weide, nu (maïs)akkers tot natuur moet hier mogelijk zijn. De dunne vaaggronden zullen weinig uit drijfmest afkomstige voedingsstoffen hebben gebufferd¹. Dat komt omdat er weinig bindende organische bestanddelen aanwezig zijn. Daardoor kan het gebied, zonder dat dure afgraving van de bovenlaag noodzakelijk is, toch nog terugkeren tot de uitgangssituatie.

Grenzen

Het is jammer dat niet het aangrenzende Schaapspad en de aan de overzijde van de spoorlijn gelegen bermen zijn meegenomen in het aangewezen Natura2000-gebied. Dit artikel wijst op de landschapsecologische samenhangen binnen het gebied. Wellicht een reden de grenzen hier op te rekken. De blauwe stippen op de kaart zijn de minimumoptie. Het meest gewenst zou zijn het erbij trekken van het gehele gebied van Schaapspad tot en met Russelsbroek.

Meerdere partijen

Voorlopig heeft de Schaapspad geen officiële (natuur)status. Bovendien hebben meerdere partijen verantwoordelijkheid over het gebied: het waterschap, Prorail, de gemeente en Bosgroep Zuid Nederland. Daardoor kon het gebeuren dat het uitgraven van een oude leiding in mei van dit jaar leidde tot ernstige aantasting aan de Boshover kant.

Foto: Verstoring mei 2022.

Tenslotte

Het antwoord op de vraag aan het begin van dit artikel gesteld, lijkt gevonden. Rijke abiotische variatie (red. invloeden uit de niet-levende natuur) en daaraan aangepast menselijk gebruik leidden tot rijke, subtiele landschapsovergangen. Het Schaapspad nu is niet meer dan een restant daarvan. Onnadenkheid en vooral ook onwetendheid over gevolgen van ingrijpen in natuurlijke systemen hebben het gebied veel kwaad gedaan. Homogenisatie (red. het eenvormiger worden van landschap, flora en fauna) door nivellering, ontwatering en vermesting maken volledig herstel niet meer

---

¹ Een nadeel van deze geringe buffering is overigens wel dat deze bodems snel fosfaatverzaaid zijn, waardoor “lekken” naar het oppervlaktewater gemakkelijk kan optreden.

mogelijk. Redden wat er nog te redden valt, kan wel. De Schaapsdijk geeft nog een indruk van wat door botanicus Victor Westhoff ooit de schatkamers van Weert en omgeving werd genoemd. Dit is wellicht reden te meer om deze natuurenclave met extra aandacht in stand te houden, met meer belangstelling van overheid en andere belanghebbenden dan nu het geval is. Want: alles van waarde is weerloos.

Ad Havermans

oktober 2022